

מלאכות שבת

אליעזר שמידוב

לעילוי נשמת אבי מורי יצחק בן אברהם חיים שמידוב ז"ל

סבי אברהם חיים בן אליעזר שמידוב ז"ל

סבי ר' יהושע בן ישראל גוטליב (פלהמר) ז"ל

סבתי חנה אלטע בת משה שמידוב ז"ל

סבתי חיה בת יהושע גוטליב ז"ל

א. פתיחה
ב. הקדמה
ג. המקורות
ד. סיכום
ה. הלימוד עצמו

א. פתיחה

כך נעשתה שמירת השבת עצמה להודאה בריבונות האלוה, אך כאילו הודאה בשפת המעשה - אדם המאמין כי בשבת כלה 'מעשה בראשית' הודה בבריאת העולם בלא ספק. והמודה בבריאת העולם - הודה בבוא העולם ועושהו יתברך. ספר הכוזרי, מאמר שני, אות נ.

וכן המשנה ברורה (בהקדמה לחלק ג):

כתוב בתורה 'זכור את יום השבת לקדשו, ששת ימים תעבד וגו', כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ הורה לנו הכתוב בזה שענין שבת הוא שורש האמונה לידע שהעולם הוא מחודש וכיון שברא הכל, הוא אדון על הכל, ואנחנו עבדיו מחוייבים לעשות רצונו ולעבדו בכל גופינו ונשמותינו וממוננו, כי הכל שלו.

ב. הקדמה

ישנה מחלוקת לגבי אבות המלאכות כנגד מי הם: "הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי? אמר ר' חנינא בר חמא - כנגד עבודות המשכן" (שבת מט ע"ב). לעומת זאת ר' יונתן בר' אלעזר בשם ר' שמעון ברבי יוסי בן לקוניא אומר: "כנגד מלאכה, מלאכתו ומלאכת שבתורה". כלומר - כל המלאכות שיש בתורה. בסוף העמוד הגמ' מביאה: "תניא כמאן דאמר כנגד עבודות המשכן" וכך נשאר המסקנה. (ועיין תוס' ד"ה 'כנגד' שא"א להגיד שגם המ"ד השני ילמד מהמשכן).

במאמר זה ננסה בעז"ה להבין את המקורות של הסמיכות בין שבת למשכן, שזהו מקור כל האיסורים שיש בשבת (שבת שורש האמונה).

ג. המקורות

(יבמות ו' ע"א) "יכול יהא בנין ביהמ"ק דוחה שבת? ת"ל את שבתותי תשמורו - ומקדשי תיראו" (ויקרא יט) וכן רש"י "ואע"פ שאני מזהירכם על המקדש - שבתותי תשמורו". הבעיה שמתעוררת - הרי יש פסוק זהה (ויקרא כו, ב), וצריך לשאול למה הכפילות ומה הפסוק הזה בא להוסיף? נשים לב שבפסוק זה רש"י לא מזכיר את הסמיכות של שבת ומשכן, א"כ השאלה מה הפסוק רוצה להגיד לנו?

"את שבתותי תשמורו וגו'" מה ת"ל? אלא זה נאמר כנגד הנמכר לעכו"ם. שלא תאמר הואיל ורבי עובד עבודת כוכבים ומחלל שבתות אף אני אעשה כן, ת"ל לא תעשו לכם אלילים את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו". (ויקרא כו) הזהיר כאן הכתוב על כל המצוות - "אני ה'", אני נאמן לשלם שכר.

תורת כהנים (פרשת בהר, טו)

קשה למה הסמיכות של שבת למקדש? אלא עונה החפץ-חיים (בבאורו לתורת כהנים, שם) - הכוונה שיהיה ירא מלעבור על מצוות השי"ת שהם מקדשים את האדם. כלומר - מקדש - לשון קדושה, ולא לענין המלאכות לשבת שזה נלמד בפרשת קדושים.

יש עוד שני מקומות בחומש שמות שיש סמיכות פרשיות של שבת ומשכן:

א. (שמות לא יג) - "ואתה תדבר אל בני" לאמר - אך את שבתותי תשמורו, כי אות היא ביני ובינכם לדורותיכם, לדעת כי אני ה' מקדישכם".

רש"י:

"ואתה תדבר אל בני" - ואתה אע"פ שהפקדתיך לצוות על מלאכת המשכן, אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה. "אך את שבתותי תשמורו" - אלא שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה, שבת אל תדחה מפניה, כל אכין ורקין מיעוטיין, למעט שבת ממלאכת המשכן.

השאלה היא למה עניין זה חוזר עוד פעם, אם ההסבר הוא כמו שרש"י אומר, למה יש חזרה גם פה וגם בקדושים? למה צריך שני מקורות?

אלא לגבי מה שרש"י אומר בסוף שאכין ורקין זה מיעוטיין, ואצלנו זה ממעט לענין שבת, כתוב בגמ' (יומא פה ע"ב) "מניין לפקוח נפש שדוחה את השבת? ת"ל - אך את שבתותי תשמורו. יכול לכל? ת"ל אך חלק". כלומר, שהמיעוט שכתוב אצלנו "אך" בא להגיד שיש מצבים כמו

פקוח נפש שזה דוחה את השבת, אבל שוב קשה למה זה סמוך דווקא למשכן?

עונה התורה תמימה (שמות לא יג) שהדרשה באה להגיד לנו שדווקא מלאכת המשכן היא האסורה בשבת, אבל פקוח נפש כן דוחה את השבת, ולכן רש"י הוסיף את המעוט. כלומר - הסמיכות כאן זה לענין פקוח נפש והלימוד עצמו נשאר מהפס' בפרשת קדושים.

ב. (שמות לב ב) "ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קודש, שבת שבתון לה' כל העושה בו מלאכה יומת". מפרש רש"י שם: "ששת ימים" - "הקדים להם אזהרת שבת

לציווי מלאכת המשכן - לומר שאינו דוחה את השבת". קשה, הרי כבר יש את הלימוד בפרשת קדושים, למה רש"י חוזר על זה עוד פעם?

נראה לומר שכאן מדובר בפרשת ויקהל, כאשר משה מקהיל את כל העם ומצווה אותם. - "ויקהל משה את כל עדת בני ויאמר אליהם..." וזה לא הלימוד עצמו, אלא ההעברה של האיסור לעם.

קשה בסמיכות כאן למה משה משנה את הסדר פרשת כי-תשא ואומר קודם את שבת ואח"כ את המשכן, ולעומת זאת כאשר הקב"ה אומר אז המשכן קודם?

המהר"ל (גור אריה, שמות, עמוד ריז) מתרץ שבפרשת ויקהל משה אסף את כולם ופחד שלא יספיק לגמור להגיד את כל הציוויים עד שבת, ואז יחללו את השבת, ולכן ציוה אותם את השבת בהתחלה.

כלי יקר: (שמות לה, ב) כשהקב"ה ציוה אז הוא רצה להראות את כבודם של ישראל, וזה מוה שהמשכן מבטא, שהקב"ה ושכינה שורה בתוכם על אף חטא העגל - מחילת העוון. לעומת זאת משה רצה להראות את כבודו של הקב"ה, שחידש את עולמו, שזה מוכח ע"י השבת (כוזרי כנ"ל), ולכן כתב קודם את השבת.

ד. סיכום

ויקרא יט, ל - האיסור עצמו של עשיית המלאכות בשבת.

ויקרא כו, ב - אזהרה על שמירת המצוות.

שמות לח, יג - פקוח נפש דוחה שבת.

שמות לה, ב - ציווי לעם על איסור עשיית מלאכה בשבת.

ה. הלימוד עצמו

התורה תמימה (פרשת קדושים, ויקרא יט, ל, אות רכט) מקשה מה החידוש כאן. פשיטא שזה לא דוחה שבת! אלא שהיה אפשר להגיד שזה כמו קרבנות שזה לצורך גבוה וזה הותר בשבת, אז נתיר גם את המשכן שזה לגבוה! קמ"ל שמשכן לא דוחה שבת. (ובאמת ההבדל הוא שקרבנות - יש להם זמן קבוע כל יום. לעומת המשכן שזה לא זמן קבוע ולכן לא דוחה שבת).

עוד מקשה התורה תמימה (פרשת ויקהל לה בהתחלה) למה הגמ' ביבמות לא לומדת מויקהל את האיסור של מלאכה, הרי כאן זה יותר ברור! אלא הגמ' רצתה לחדש את איסור המלאכה גם ביו"ט. וזה משמע כי כתוב "שבתותי תשמורו" (קדושים) ואצלם כתוב רק לענין שבת. "לא תבערו אש... ביום השבת" (שמות לה, ג).

לגבי הלימוד עצמו מהמשכן, צריך להבין את מה בדיוק לומדים שאסור לעשות מהמשכן, את המלאכות שעשו בהקמת המשכן או המלאכות בהפעלת המשכן עצמו.

האגלי-טל (פתיחה, אות א) מביא את שתי השיטות - רש"י, ורב האי גאון: שיטת רש"י - האגלי טל מדייק מרש"י (שבת ע"א ומט ע"ב) שמשמע שסמנים (צבע) הכוונה לצורך הצביעה, שזה שייך בהקמת המשכן. ולא לקרבנות שהקריבו במשך כל יום במשכן.

שיטת רב האי גאון - המלאכות זה מה שהיה במשך היום במשכן. האגלי-טל כותב למסקנה בשיטת רב האי גאון - "ויש לומר - דהני תרתני לימוד אחד הם. דמשום דנסמכה ילפינן אשר אזהרנהו שלא לעשות משכן בשבת. ושוב נשמע מזה דכל מידי דהוא במשכן - אסור בשבת דמלאכה הוא". כלומר - לדעת רב האי גאון האיסור הוא גם מהמלאכות של המשכן עצמו (אחד עשר אבות של אפיה) וגם מהמלאכות של הקמת המשכן.

סיכום: רש"י - המלאכות האסורות הן אלה שהיו בהקמת המשכן.

רב האי גאון - המלאכות האסורות הן גם מהקמת המשכן, וגם מהמשכן עצמו.